

KOMISJA WSPÓLNOT EUROPEJSKICH

Bruksela, dnia 19.3.2007
KOM(2007) 120 wersja ostateczna

SPRAWOZDANIE KOMISJI DLA RADY I PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO

**w sprawie wykonania dyrektywy Rady 91/676/EWG dotyczącej ochrony wód przed
zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego za okres
2000-2003**

{SEC(2007)339}

1. WPROWADZENIE

Dyrektywa Rady 91/676/EWG (zwana dalej dyrektywą azotanową) dotycząca ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego została przyjęta dnia 12 grudnia 1991 r.

Artykuł 10 dyrektywy azotanowej nakłada na państwa członkowskie wymóg przedkładania Komisji sprawozdania co cztery lata począwszy od notyfikacji dyrektywy. Sprawozdanie to powinno zawierać informacje na temat zasad dobrej praktyki rolniczej, wyznaczonych stref zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami, wyników monitorowania zasobów wodnych jak również podsumowanie istotnych aspektów programów działań opracowanych w związku ze strefami zagrożonymi zanieczyszczeniem azotanami.

Celem niniejszego sprawozdania jest poinformowanie Parlamentu Europejskiego i Rady o stanie wykonania dyrektywy azotanowej zgodnie z jej art. 11. Powstało ono na podstawie informacji przekazanych przez państwa członkowskie UE-15 w latach 2004-2006 (trzecie sprawozdanie za lata 2000-2003). Towarzyszy mu zbiór map przedstawiających strefy obciążenia azotanami pochodzenia rolniczego, map zawierających dane na temat jakości wód oraz map stref zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami. Sprawozdanie to dotyczy zatem głównie państw UE-15, jednak w celu przedstawienia szerszej perspektywy, zawiera ono również zarys działań dotyczących wykonania dyrektywy w rozszerzonej Unii Europejskiej.

2. ZMIANY JAKIE ZASZŁY W OBCIĄŻENIACH POCHODZENIA ROLNICZEGO OD OSTATNIEGO OKRESU SPRAWOZDAWCZEGO

Tendencji ku coraz większej intensyfikacji i wzrostowi wydajności w rolnictwie obserwowanej na przestrzeni ostatnich pięćdziesięciu lat towarzyszył znaczny wzrost zastosowania nieorganicznego azotu (N) i nawozów fosforanowych. Jednak od połowy lat osiemdziesiątych odnotowano postępujący spadek zużycia nawozów, który utrzymywał się w latach 2000-2003.

Na poziomie państw UE-15 spadek odnotowany w latach 2000-2003 wyniósł, w porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym 1996-1999, 6 % w przypadku azotu i 15 % w przypadku nawozów fosforanowych, przy utrzymaniu się tendencji spadkowej także w roku 2004 i 2005.

Liczba zwierząt gospodarskich również wzrosła w ostatnich pięćdziesięciu latach, co przełożyło się na zwiększone obciążenie środowiska naturalnego azotanami pochodzącymi z obornika. Zmiany w polityce rolnej, szczególnie te wprowadzone w latach 1984 i 1992, spowodowały stabilizację lub zredukowanie pogłowia bydła, owiec i kóz, natomiast liczba świń i drobiu niezmiennie wzrastała. Porównanie okresów 2000-2003 i 1996-1999 uwidacznia stały spadek pogłowia bydła i owiec oraz liczby drobiu lecz niezmienną liczbę pogłowia świń, przy szacowanym ogólnym spadku obciążeń azotanami pochodzącymi z obornika wynoszącym 5 %.

Tendencja wzrostu stężenia azotanów utrzymywała się, co przejawiało się wzrostem liczby zwierząt w pojedynczych gospodarstwach: ponad 50 % stad krów mlecznych

w UE jest obecnie trzymany w gospodarstwach liczących ponad 50 krów, a przeważająca większość stad świń hodowlanych znajduje się w gospodarstwach liczących ponad 100 loch.

Na poziomie globalnym, „obciążenie” gleb rolnych w państwach UE-15 azotanami pochodzącymi z chowu zwierząt (głównie krów, świń, drobiu i owiec) szacowane jest na około 7,6 miliona ton nawozów rocznie rozrzuconych na glebach rolnych. Stąd, całkowite rozproszone „obciążenie” azotanami, po dodaniu 8,9 miliona ton azotanów z nawozów mineralnych, wynosiło 16,5 miliona ton w roku 2003, w porównaniu z blisko 18 milionów ton w roku 1999 i 17,4 miliona ton w 1995 r.

Regionalne dane szacunkowe dotyczące wskaźników zużycia azotanów z obornika (mapa 1) wskazują na ilości przekraczające 170 kg/ha rocznie w Belgii (Flandria) i Holandii, ale również, na poziomie lokalnym, we Włoszech, Francji (Bretania), Hiszpanii i Portugalii. Wskaźniki zużycia azotanów z odchodów zwierzęcych o wartościach na poziomie od 120-170 kg/ha na poziomie regionalnym występują również w Danii, Zjednoczonym Królestwie (Anglii), w kilku hrabstwach Irlandii i w południowych Niemczech. Wszystkie wymienione wyżej obszary odznaczają się także najwyższym wskaźnikiem zużycia fosforu z odchodów zwierzęcych (ponad 90 kg fosforanu na hektar rocznie dla obszarów o uprawie najbardziej intensywnej, mapa 2) i całkowitymi wskaźnikami zużycia azotu i fosforu (obornik plus nawozy chemiczne) o wartościach przekraczających odpowiednio 240 kg azotu i 90 kg fosforu na hektar rocznie (mapa 3 i 4).

Wskaźnikiem obciążenia azotanami pochodzenia rolniczego jest „bilans składników pokarmowych brutto”, który odpowiada różnicy pomiędzy ilością azotu wprowadzaną do gleby (poprzez nawozy mineralne, obornik, depozycje atmosferyczne, wiązanie azotu przez rośliny strączkowe i inne drugorzędne źródła) a ilością azotu wyprowadzaną z gleby (wchłanianie przez rośliny uprawne, łąki i rośliny pastewne) na hektar użytków rolnych. Według obliczeń Europejskiej Agencji Środowiska bilans składników pokarmowych brutto na poziomie UE-15 w 2000 r. wyniósł 55 kg/ha, czyli 16 % poniżej szacowanej wartości w roku 1990, która wahała się od 37 kg/ha (Włochy) do 226 kg/ha (Holandia). Nadwyżka bilansowa azotu brutto zmalała we wszystkich państwach członkowskich za wyjątkiem Irlandii i Hiszpanii (Europejska Agencja Środowiska, 2005 a).

Stosunkowo małe nadwyżki bilansowe azotu brutto na poziomie krajowym zaniżają nadwyżki w konkretnych regionach. Szacowany bilans azotu (N) brutto obliczany na poziomie regionalnym przy pomocy bazy danych CAPRI¹ w odniesieniu do roku 2001 (http://www.agp.uni-bonn.de/agpo/rsrch/dynaspat/dynaspat_e.htm) wskazuje na dużą różnorodność wśród regionów UE, przy nadwyżce wahającej się między 0 a 300 kg N/ha. Wartość maksymalna osiągana jest na obszarach o dużej obsadzie zwierząt gospodarskich, ale także w regionach intensywnej uprawy owoców i warzyw, lub zbóż i kukurydzy przy niezrównoważonym nawożeniu (mapa 5).

¹ CAPRI (skrót z ang. Common Agricultural Policy Regional Impact – Oddziaływanie Regionalne Wspólnej Polityki Rolnej) to model sektora rolniczego obejmujący zarówno całą UE 27 i Norwegię na poziomie regionalnym (250 regionów) jak i światowe rynki rolne. Pozwala analizować wpływ poszczególnych elementów wspólnej polityki rolnej, polityki ochrony środowiska lub polityk handlu na rolnictwo UE na poziomie regionalnym. W dziedzinie środowiska pozwala na ustalenie szacowanych wartości wskaźników takich jak emisje gazów oraz bilanse N, P i K na poziomie regionalnym.

Największe nadwyżki azotu na poziomie krajowym odnotowano w Holandii i Belgii (> 150 i 200 kg N/ha). Ten sam poziom nadwyżek notuje się jednak także w Bretanii (Francja) i w Vechta Cloppenburg (Dolna Saksonia, Niemcy). Nadwyżki rzędu 100-150 kg N/ha rocznie występują również w państwach członkowskich o stosunkowo niskiej nadwyżce krajowej, takich jak Hiszpania (Katalonia), Włochy (Lombardia), Zjednoczone Królestwo (Północna Irlandia, Walia i zachodnia Anglia).

Wyższa obsada zwierząt prowadząca do zwiększenia liczby budynków hodowlanych, wzrostu ilości składowanego nawozu naturalnego i jego rozrzucania na glebie doprowadziła do ulatniania się większej ilości amoniaku i depozycji atmosferycznej na sąsiadujących glebach i wodach. W tych regionach zanotowano wartości sięgające 50-60 kg azotu na hektar rocznie (wykres 1).

Rolnictwo ma znaczący udział w zanieczyszczaniu środowiska wodnego azotanami. Według ostatnich badań (Europejska Agencja Środowiska, 2005b; Wspólne Centrum Badawcze Komisji Europejskiej, 2006) dokonujących aktualizacji informacji dotyczących udziału poszczególnych sektorów w zanieczyszczaniu wód, rolnictwo odpowiada za 50-80 % wszystkich obciążeń (mapa 6).

Znacząca rola rolnictwa we wprowadzaniu azotu do środowiska naturalnego znajduje potwierdzenie w danych przedstawionych przez kilka państw członkowskich (Belgia, Niemcy, Dania, Finlandia, Francja, Luksemburg, Holandia i Zjednoczone Królestwo) w ich sprawozdaniach z wykonania dyrektywy azotanowej. Rolnictwo odpowiada za około 62 % ilości azotu zanieczyszczającego wody powierzchniowe (przy minimalnej wartości 18 % w Portugalii i maksymalnej sięgającej 97 % w Danii). Wyższe wartości występują w państwach członkowskich, które stworzyły wydajne systemy uzdatniania ścieków komunalnych i przemysłowych, i tym samym drastycznie zredukowały ilość zanieczyszczeń spowodowanych azotanami pochodzącymi z tych źródeł.

Udział rolnictwa w stratach azotu i fosforanów do wód potwierdzają również sprawozdania w ramach postanowień ramowej dyrektywy wodnej (<http://forum.europa.eu.int/Public/irc/env/wfd/home>). W 2005 r. kilka państw członkowskich wymieniło eutrofizację i inne zjawiska mające początek w źródłach rolniczych wśród głównych zagrożeń na drodze do osiągnięcia dobrego stanu wód.

3. PRZEGLĄD SPRAWOZDAŃ PRZEDŁOŻONYCH PRZEZ PAŃSTWA CZŁONKOWSKIE POD KĄTEM ICH KOMPLETNOŚCI

Wszystkie państwa członkowskie przedłożyły Komisji Europejskiej formalne sprawozdania w latach 2004-2005. Brakujące informacje dotyczące w szczególności jakości wód, stref zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami i rolnictwa uzupełniono w 2006 r.

Większość państw członkowskich zastosowała się do wytycznych dotyczących sprawozdawczości przygotowanych przez Komisję w 2000 r., jednak, z powodu różnic w poziomie szczegółowości i w formacie danych, konieczne były dalsze prace mające na celu zintegrowanie danych dotyczących jakości wody i wyznaczania stref zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami na poziomie UE-15. Zjednoczone

Królestwo, które nie złożyło sprawozdania za poprzedni okres sprawozdawczy 1996-1999, dostarczyło informacje dotyczące obu okresów.

Sprawozdania dostarczone przez państwa członkowskie odnoszą się w sposób ogólny do zagadnień wymienionych w załączniku V do dyrektywy azotanowej. Poziom szczegółowości i kompletności informacji uległ poprawie w porównaniu do poprzedniego okresu sprawozdawczego. Wciąż jednak brakuje danych dotyczących jakości wody, w szczególności z zakresu eutrofizacji wód słodkich i przybrzeżnych, prognoz w zakresie zmian jakości wód sformułowanych w oparciu o dane z rolnictwa, takich jak zużycie azotu w strefach zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami i oceny skuteczności programów działań.

4. JAKOŚĆ I STAN WÓD ORAZ TENDENCJE ZMIAN

Sieć monitorowania

Zgodnie z wymogiem ustanowionym w art. 6 dyrektywy azotanowej, wody podziemne (nawet, jeśli nie są wykorzystywane w charakterze wody pitnej), rzeki, jeziora, zalewy sztuczne, wody przybrzeżne i morskie muszą zostać objęte siecią punktów poboru próbek.

Państwa członkowskie stworzyły sieci monitorowania dające dobry pogląd na stan i tendencje zmian obserwowanych w zasobach wodnych. Ich zasięg i jakość uległy poprawie w porównaniu z drugim okresem sprawozdawczym, zarówno w przypadku wód podziemnych jak i powierzchniowych. W sumie w latach 2000-2003 działało około 20 000 stacji monitorowania wód podziemnych, w porównaniu z 16 000 w latach 1996-1999. Liczba punktów poboru próbek wynosiła między tymi okresami blisko 11 100, co pozwoliło na wykorzystanie wyników w ocenie tendencji zmian.

Zagęszczenie punktów poboru dla wód podziemnych w UE-15 wyniosło średnio 12,5 punktów na każde 1000 km². Największe zagęszczenie stwierdzono w Belgii-Walonii (50 punktów poboru na każde 1000 km²), oraz w Holandii i Austrii (25-30 punktów poboru na 1000 km²). Stosunkowo niskie zagęszczenie w Finlandii i Szwecji (0,19 i 0,33 punktów poboru na 1000 km²) odzwierciedla wysoki udział obszarów naturalnych w tych krajach. Niektóre państwa członkowskie (Dania, Holandia) podały dane z monitorowania wód podziemnych na różnych głębokościach monitorowania. Holandia dostarczyła zebrane dane (14 zebranych liczb dotyczących 358 stacji monitorowania) dla głębokości 0-5 metrów. Grecja nie podała danych na temat jakości wód podziemnych wraz ze sprawozdaniem, ale później dostarczyła dane z monitorowania przeprowadzonego w roku 2003. W 2003 r. Belgia (Flandria) zredukowała liczbę stacji monitorowania z 392 do 97.

Obok ogólnokrajowej sieci stacji monitorowania wód podziemnych, niektóre państwa członkowskie stosujące programy działań o zasięgu ogólnokrajowym, takie jak Niemcy czy Finlandia, stworzyły specjalną sieć dla celów oceny stanu jakości wód i tendencji zmian w obszarach gdzie przeważają intensywne działania rolnicze.

Około 22 000 stacji monitorowania wód powierzchniowych zostało utworzonych w latach 2000-2003 wobec 14 000 w okresie 1996-1999; 12 000 punktów poboru próbek utworzonych pomiędzy tymi dwoma okresami sprawozdawczymi pozwoliło

na ocenę tendencji zmian. Liczba stacji poboru próbek była bardzo różna, od minimalnej wartości 0,8 stacji monitorowania na 1000 km² (Grecja) do 59 (Belgia-Flandria) i 33 stacji na 1000 km² (Zjednoczone Królestwo, Anglia).

Państwa członkowskie (z wyjątkiem Hiszpanii, Grecji i Irlandii) dostarczyły szczegóły dotyczące częstotliwości monitorowania, które odbywa się od 12 do 24-26 razy rocznie w przypadku wód powierzchniowych oraz od 1 do 6 razy rocznie w przypadku wód podziemnych.

Państwa członkowskie przedłożyły dane georeferencyjne w formacie zgodnym z systemem informacji geograficznej (ang. GIS)² Wspólnot Europejskich, wykorzystując w tym celu zharmonizowane systemy kodów i klasyfikacji określone w wytycznych dotyczących sprawozdawczości przygotowanych przez Komisję w roku 2000³. Dlatego też możliwe było sporządzenie zagregowanych map jakości wód na poziomie UE pod względem azotanów.

Poziom informacji dotyczących eutrofizacji poprawił się w porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym, jednak nie wszystkie państwa członkowskie przedłożyły sprawozdania na temat kryteriów używanych w ocenie eutrofizacji, a jedynie kilka podało wyniki oceny poszczególnych zbiorników wodnych, rzek lub jezior (Austria, z ograniczeniem do jezior i Dunaju, Belgia, Dania, Grecja, Finlandia, Irlandia, Luksemburg i Portugalia) oraz wód przybrzeżnych i morskich (Irlandia, Dania, Holandia i Finlandia). Niektóre państwa członkowskie podały dane dotyczące następujących parametrów eutrofizacji: azot całkowity, fosfor całkowity, ortofosforan, chlorofil a.

Wyniki pomiaru jakości wód

Wody podziemne

W latach 2000-2003, 17 % stacji monitorowania na terenie UE (wartości uśrednione) odnotowało stężenia azotu przekraczające 50 mg NO₃/l, 7 % pomiarów mieściło się w przedziale 40-50 mg NO₃/l a 15 % znajdowało się w przedziale 25-40 mg NO₃/l. W około 61 % stacji wód podziemnych odnotowano stężenie poniżej 25 mg NO₃/l⁴ (Mapy 7 i 8).

W poszczególnych państwach członkowskich stwierdzono duże różnice w zależności od głębokości stacji monitorowania i rodzaju monitorowania. Belgia (Flandria), Holandia (0-5 m⁵, dane zbiorowe), Portugalia, Hiszpania i Luksemburg podały największy odsetek punktów poboru próbek wód podziemnych gdzie stężenie przekraczało 50 mg NO₃/l (od 60 % do 20 % stacji monitorowania). W swych sieciach monitorowania obiektów rolniczych wysoki odsetek punktów, gdzie

² Wspólnie ze złożeniem sprawozdania lub w terminie późniejszym, w latach 2005 i 2006

³ EWG, DG ds. Środowiska, 2000 r. dyrektywa azotanowa (91/676/EWG); Stan i tendencje zmian w środowisku wodnym i praktykach rolniczych. Wytyczne w zakresie sporządzania sprawozdań dla państw członkowskich.

⁴ W porównaniu z drugim okresem sprawozdawczym, rozmieszczenie przestrzenne stacji monitorowania było bardziej równomierne w trzecim okresie sprawozdawczym, i odznaczało się lepszą równowagą pomiędzy obszarami zanieczyszczonymi i niezanieczyszczonymi.

⁵ Odzwierciedla stężenie na pierwszym metrze wód podziemnych lub w wodzie odprowadzanej ze strefy korzeniowej

stężenie azotu przekraczało 50 mg NO₃/l stwierdziły także Niemcy i Finlandia. Poziom 40 mg NO₃/l został przekroczony we Francji i Zjednoczonym Królestwie (Anglia) w ponad 20 % punktów poboru próbek (wykres 2).

Porównanie z danymi pochodzącymi z poprzedniego okresu sprawozdawczego wskazuje na przewagę stabilnej i malejącej tendencji na poziomie UE-15 (64 % stacji monitorowania, z czego 30 % wykazywało tendencję malejącą). Jednak 36 % stacji nadal wykazuje tendencję wzrostową (mapa 9 i wykres 3).

Państwa członkowskie, w których ponad 30 % stacji monitorowania wykazuje tendencję wzrostową to Belgia (Walonia), Francja, Hiszpania, Portugalia, Niemcy, Irlandia, Zjednoczone Królestwo, Holandia (głębokość 0-5 m) i Luksemburg. Jednak ogólnie rzecz biorąc, za wyjątkiem Hiszpanii, Francji, Zjednoczonego Królestwa i Belgii, odsetek stacji gdzie odnotowano rosnące stężenia azotu jest równoważony podobnym lub wyższym odsetkiem stacji, gdzie jakość wód uległa poprawie. Płytkie wody podziemne w Danii i Holandii wykazywały bardziej wyraźną poprawę niż głębokie wody podziemne. W Danii, Austrii i Szwecji odnotowano ogólną tendencję stabilizacji lub zmniejszania się stężeń azotu. W przypadku Grecji, Włoch i Belgii (Flandria) nie można było określić tendencji z powodu zmian w sieci monitorowania lub braku danych (wykres 3).

Wody powierzchniowe

Średnie stężenia azotu (średnia roczna) nieprzekraczające 10 mg NO₃/l zostały zaobserwowane w 53 % stacji monitorowania, a równe lub poniżej 2 mg NO₃/l w 19 % stacji głównie na obszarach górskich. W 2,5 % stacji stężenie azotu przekraczało 50 mg NO₃/l a w 4 % zanotowane wartości mieściły się w przedziale 40-50 mg NO₃/l⁶. Państwa członkowskie, w których stwierdzono największy udział punktów poboru próbek z odnotowanym stężeniem azotu przekraczającym 50 mg NO₃/l to Zjednoczone Królestwo, Francja i Holandia (odpowiednio 4,5 %, 2 % i 1,2 %). Wartości powyżej 40 mg/l azotu zanotowano w 11 % i 7 % stacji monitorowania odpowiednio w Zjednoczonym Królestwie i Francji. Wysokie wartości, ponad 25 a nawet 40 mg NO₃/l zaobserwowano na rolniczych równinach Danii, Holandii, Belgii (Flandria) i w północno-zachodniej Francji. W Luksemburgu, Belgii (Walonia), Irlandii (południowy zachód), w poszczególnych rejonach Hiszpanii (północny wschód, południe), we Włoszech (północny wschód) i Austrii (północny wschód w rejonie rzek Morawa-Dyje) znaczna część wartości oscylowała pomiędzy 10 a 25 mg NO₃/l, co oznacza duże przepływy azotu do jezior i mórz oraz ważne potencjalne skutki eutrofizacji (Mapy 10, 11, 12 i wykres 4).

W porównaniu z pomiarami przeprowadzonymi w latach 1996-1999, stężenie azotu w przeważającej części wód powierzchniowych maleje lub utrzymuje się na stałym poziomie (odpowiednio 55 % i 31 % stacji monitorowania). Potwierdzałoby to ogólną tendencję malejącą obserwowaną w poprzednim okresie sprawozdawczym,

⁶ Należy zwrócić uwagę na fakt, iż aby przedstawić całościowy obraz sytuacji w państwach UE-15 potrzebne byłoby bardziej równomierne rozmieszczenie punktów poboru próbek. Na przykład, stacje monitorowania wód powierzchniowych w Zjednoczonym Królestwie (Anglia), które stanowią 30 % wszystkich stacji w państwach UE-15 i w których odnotowano stosunkowo wysoki odsetek wartości przekraczających 25 mg/l w trzech klasach wód, mogą zamazywać rzeczywisty rozkład przekroczeń na terenie EU 15.

jednak potrzeba więcej danych, aby ocenić stopień, w jakim warunki klimatyczne i lepsze uzdatnianie ścieków komunalnych przyczyniły się do tej poprawy. Stężenie wzrasta w 14 % stacji monitorowania (głównie w Luksemburgu, Francji, Zjednoczonym Królestwie, Portugalii i Belgii). Stężenia malejące lub utrzymujące się na stałym poziomie w wodach powierzchniowych odnotowano jako ogólną tendencję (w ponad 90 % stacji monitorowania) w Danii (wody słodkie), Austrii, Irlandii, Szwecji, Niemczech i Holandii (wody słodkie). Punkty poboru próbek, gdzie obserwuje się tendencję wzrostową są szczególnie liczne na północnym zachodzie i na południu Francji, w południowej Anglii, wschodniej Hiszpanii i północnej Portugalii (mapa 13 i wykres 5).

Różnorodność metod i kryteriów zastosowanych przez państwa członkowskie w ocenie eutrofizacji znacznie utrudnia dyskusję i ocenę stanu troficznego wód. W rezultacie nie przygotowano żadnych map eutrofizacji wód powierzchniowych w państwach UE-15. Na zdjęciu satelitarnym przedstawiającym stężenia chlorofilu w morzach UE (mapa 14) widoczny jest obszar z silnym rozwojem fitoplanktonu. Wdrożenie ramowej dyrektywy wodnej powinno zlikwidować ten problem przyczyniając się do harmonizacji kryteriów stosowanych w definiowaniu eutrofizacji poprzez ocenę stanu ekologicznego i interkalibrację (<http://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/objectives.html>). Dodatkową pomocą w tej sprawie będzie także przygotowywany obecnie dokument przewodni (http://forum.europa.eu.int/Public/irc/env/wfd/library?l=/framework_directive/thematic_documents/13_eutrophication).

5. WYZNACZANIE STREF ZAGROŻONYCH ZANIECZYSZCZENIEM AZOTANAMI

Zgodnie z art. 6 dyrektywy azotanowej, państwa członkowskie zobowiązane są do dokonywania przeglądu, a jeśli trzeba także zmian na liście stref zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami co cztery lata w oparciu o wyniki monitorowania wód. Pierwsze strefy powinny być zostać wyznaczone do końca grudnia 1993 r. a ewentualne zmiany należy wprowadzać co cztery lata od daty wyznaczenia stref.

W okresie 2000-2003 poczyniono dalsze postępy w wyznaczaniu stref zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami. Siedem z piętnastu państw członkowskich skorzystało z opcji dyrektywy azotanowej, która zamiast identyfikacji stref zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami zakłada stworzenie i zastosowanie całościowego programu działań obejmującego teren całego kraju. Obok Austrii, Danii, Finlandii, Niemiec, Luksemburga i Holandii, Irlandia utworzyła taki program działań w marcu 2003 r.

Inne państwa członkowskie zwiększyły liczbę stref zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami od 1999 r., w niektórych przypadkach w znacznym stopniu: Zjednoczone Królestwo (z 2,4 % na 32,8 % terytorium kraju), Hiszpania (z 5 % na 11 %), Włochy (z 2 % na 6 %), Szwecja (z 9 % na 15 %), Belgia (z 5,8 % na 24 %). Powody wyznaczenia większej ilości stref zagrożonych nie zostały podane we wszystkich przypadkach. W większości przypadków czynnikiem decydującym było zanieczyszczenie azotanami wód podziemnych (w przypadku państw członkowskich Europy Południowej) i zanieczyszczenie azotanami wód powierzchniowych (kryteria

A2 i A1 z Załącznika 1 do dyrektywy azotanowej); w mniejszym stopniu powodem była eutrofizacja (w przypadku Szwecji i basenu Seine-Normandie we Francji).

W sumie, udział stref zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami na całym terytorium UE-15 wzrósł z 35,5 % pod koniec 1999 r. do 44 % z końcem 2003 r. (Tabela 1 i mapa 14). Począwszy od 2003 r. nowe strefy zostały wyznaczone we Włoszech, Hiszpanii, Portugalii, Zjednoczonym Królestwie i Irlandii Północnej (mapa 15). Belgia opracowała procedurę mającą na celu powiększenie liczby stref o 42 % terytorium Walonii i o całą Flandrię.

Jednak na podstawie dostępnych informacji dotyczących obciążeń azotanami i jakości wody, w szczególności jeśli chodzi o kwestię eutrofizacji i płytkie wody podziemne, wciąż widoczne są braki w wyznaczaniu stref zagrożonych zanieczyszczeniami. Aby je wyeliminować potrzebna jest kontynuacja prac w tym zakresie.

6. PROGRAMY DZIAŁAŃ

Z końcem 2003 r. wszystkie państwa członkowskie, za wyjątkiem Irlandii, ustaliły, niektóre z opóźnieniem, jeden lub kilka programów działań na swoim terytorium. Irlandia uczyniła to ostatecznie w roku 2006.

Od 1999 r. państwa członkowskie przedkładają informacje dotyczące nowo ustalonych planów działań i zmian wprowadzonych po przeglądzie okresowym wymaganym przez dyrektywę azotanową.

Dyrektywa azotanowa przewiduje możliwość zaprojektowania i wdrożenia programów działań w poszczególnych strefach zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami lub w częściach tych stref. Z opcji tej skorzystały Francja, Portugalia, Hiszpania, Włochy, Grecja, Zjednoczone Królestwo i Belgia. W rezultacie, z końcem 2003 r. opracowano około 110 programów działań.

Jakość programów działań wprawdzie stale się poprawia, jednak wielu z nich można wciąż wytknąć pewne niezgodności z przepisami dyrektywy.

Kilku państwom członkowskim nie udało się wymóc zgodności ze standardem stosowania azotu z odchodów zwierzęcych (z 20.12.2002, 170 kg N/ha).

Inna ważna kwestia, jaką jest ustalenie minimalnej pojemności składowania odchodów zwierzęcych, nie została w niektórych programach potraktowana jako wymóg; w innych przypadkach wymagana pojemność składowania jest niewystarczająca, gdyż nie uwzględnia okresów, kiedy stosowanie obornika jest zakazane lub niemożliwe ze względu na warunki klimatyczne. Wymagania względem pojemności przechowywania określone w programach działań uwzględniają czas przechowywania od 2 do 12 miesięcy i wykazują duże rozbieżności, nawet w regionach sąsiadujących o podobnych warunkach klimatycznych. Badania (ERM, 2001) wskazują na potrzebę ustalenia przedziału minimalnej pojemności składowania od 4 miesięcy (rejonny śródziemnomorskie) do 9-11 miesięcy (rejonny północne).

Biorąc pod uwagę azot zawarty w glebie i inne źródła wprowadzania go do środowiska, zrównoważone nawożenie, mające na celu ograniczenie dawki azotu wprowadzanego do środowiska z nawozów (zarówno z odchodów zwierzęcych jak i z nawozów chemicznych) do ilości wymaganych w procesie uprawy wdrażane jest w sposób niezadowolający w kilku programach działań. Państwa członkowskie stosują różne metody, począwszy od systemu równowagi, który opiera się na wykonywaniu osobnych obliczeń dla każdego gospodarstwa, a skończywszy na definicji standardów całkowitej dawki azotu dla poszczególnych upraw lub grup upraw (azot całkowity lub „azot dostępny”). Jednak w kilku przypadkach przepisy są bardzo ogólne i nie ustanawiają obowiązkowych wymogów dla rolników.

Inne kluczowe kwestie to:

- niewystarczający zasięg czasowy lub ograniczona możliwość zastosowania (dla konkretnych nawozów, upraw lub rodzajów gleby) środków dotyczących okresów ograniczonego stosowania nawozów;
- niedostateczne uregulowanie kwestii stosowania nawozów w pobliżu zbiorników wodnych (brak przepisu określającego minimalną dopuszczalną odległość nawożenia od zbiornika lub zbyt mała szerokość nienawożonych stref buforowych);
- brak lub niewystarczające ograniczenia dotyczące stosowania nawozów na gruntach o dużym nachyleniu, mimo iż zapobieganie stratom azotu w wyniku erozji, spływu i odwadniania podglebia jest sprawą zasadniczą;
- brak ograniczeń w stosowaniu nawozów w przypadku nieodpowiednich warunków glebowych (grunty nasycone wodą, zatopione, pokryte śniegiem lub przemarznięte).

Poprawa obecnej sytuacji jest niezbędna. Niemniej jednak, w latach 2000-2003 poczyniono krok naprzód projektując i wdrażając nowe programy działań oraz ulepszając przepisy istniejących programów w ramach przeglądu okresowego. Dalsze postępy czynione są wraz z aktualną poprawą jakości przepisów. Przegląd ostatnich postępów dotyczących środków programów działań znajduje się w Załączniku.

7. ODSTĘPSTWA OD PRZEPISÓW DYREKTYWY

Dyrektywa azotanowa przewiduje możliwość skorzystania z odstępstwa od przepisu stanowiącego, że maksymalna dopuszczalna ilość azotu na hektar rocznie dla nawozów z obornika wynosi 170 kg pod warunkiem, że zostanie wykazane, iż założenia dyrektywy zostaną mimo to zrealizowane. Odstępstwa wymagają decyzji Komisji poprzedzonej przychylną opinią wydaną przez Komitet Regulacyjny ds. azotanów, który wspomaga Komisję we wdrażaniu dyrektywy. Warunkami wstępnymi przyznania odstępstwa są odpowiednie wyznaczenie stref zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami oraz pełna zgodność programów działań z dyrektywą azotanową. Odstępstwa mają zastosowanie jedynie na czas trwania programu działań. Lista odstępstw przyznanych do grudnia 2006 r. znajduje się w załączniku.

8. PROGNOZA DOTYCZĄCA JAKOŚCI WÓD

Niemal wszystkie państwa członkowskie, za wyjątkiem Włoch, Portugalii i Grecji, dostarczyły przynajmniej kilka elementów na potrzeby różnych metod oceny (modeli symulacji i analiz tendencji zmian) szacujących przyszłe tendencje w oddziaływaniu rolnictwa na środowisko przyrodnicze oraz/lub zmiany w jakości wód.

Niewiele państw członkowskich podało jednak dane liczbowe dotyczące okresu, w którym przewiduje się osiągnięcie stabilizacji obecnego poziomu zanieczyszczenia lub przywrócenie dobrej jakości wody (zarówno jeśli chodzi o stężenie azotu jak i o eutrofizację). Brak pewności co do danych dotyczących klimatu i procesów przemieszczania się zanieczyszczeń w glebie sprawia, że trudno jest wyciągnąć jakiegokolwiek jednoznaczne wnioski w tej sprawie.

Można zatem sformułować ogólny wniosek, że potrzeba kilku lat zanim będzie widoczna poprawa jakości wody będąca rezultatem wdrożenia środków programów działań i zmian w praktyce rolniczej (w tym zmniejszenia liczby zwierząt gospodarskich). W niewielu przypadkach, w których podano okres przywrócenia dobrej jakości wody (niekiedy jako efekt symulacji przeprowadzonej dla poszczególnych zbiorników), trwa on od minimum 2-4 lat do ponad 30 lat.

9. POSTĘPOWANIA W SPRAWIE NARUSZENIA

Wykonanie dyrektywy azotanowej jest wciąż niepełne, co potwierdza kilka toczących się postępowań (7 spośród 15 państw członkowskich, Tabela 2), głównie w sprawie niedostatecznego wyznaczenia stref zagrożonych zanieczyszczeniem azotanami i niezgodności programów działań z przepisami dyrektywy.

10. WYKONANIE DYREKTYWY AZOTANOWEJ W NOWYCH PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH (UE 10)

Nowe państwa członkowskie są w trakcie wykonywania dyrektywy azotanowej. Zgodnie ze zobowiązaniami podjętymi podczas negocjacji akcesyjnych, nowe państwa członkowskie spełniły swój obowiązek zapewniając transpozycję, tworząc sieć monitorowania zasobów wodnych i wyznaczając strefy zagrożone zanieczyszczeniem azotanami. Obecnie wszystkie nowe państwa członkowskie tworzą programy działań. Komisja analizuje wyznaczanie stref i programy działań pod kątem ich zgodności z dyrektywą azotanową. Trzy spośród dziesięciu nowych państw członkowskich (Malta, Słowenia i Litwa) przyjęły „podejście całościowe” i zamiast wyznaczać poszczególne strefy zagrożone zanieczyszczeniem azotanami zdecydowały się wdrażać jeden wspólny program działań dla całego terytorium kraju. Siedem państw członkowskich podało odsetek ich terytorium jako strefę zagrożoną zanieczyszczeniem azotanami. Wynosi on od 2,5 % (Polska) do 48 % (Węgry).

11. WNIOSKI

Trzecie sprawozdanie z wykonania dyrektywy azotanowej za okres sprawozdawczy 2000-2003 przedłożone przez państwa członkowskie UE-15 pokazuje poprawę w jakości monitorowania i sprawozdawczości.

Jeśli chodzi o jakość wód podziemnych, pomimo tego, iż w 64 % obiektów panuje tendencja stabilizacji lub poprawy, wzrost zanieczyszczenia azotem zaobserwowano w 36 % obiektów a w 17 % zanotowano stężenie azotu przekraczające 50 mg na litr. W przypadku wód powierzchniowych, w 86 % stacji monitorowania odnotowano stabilne lub malejące stężenia azotu, co potwierdza tendencje zaobserwowane w kilku państwach członkowskich już w poprzednim sprawozdaniu. Potrzeba jednak więcej danych, aby ocenić stopień, w jakim warunki klimatyczne i lepsze uzdatnianie ścieków komunalnych przyczyniły się do tej poprawy.

W ostatnich latach poczyniono znaczące postępy w wyznaczaniu zagrożonych stref i tworzeniu programów działań. Udział stref zagrożonych zanieczyszczeniami w terytorium UE-15 wzrósł z 35,5 % w 1999 r. do 44 % w 2003 r., po czym nastąpiły kolejne wyznaczenia. Jednak w oparciu o dostępne informacje dotyczące obciążeń azotem i jakości wody, Komisja stwierdza, że wciąż jeszcze są braki w wyznaczaniu stref narażonych na zanieczyszczenie, które muszą zostać uzupełnione.

W ostatnich latach nastąpiła znaczna poprawa jakości programów działań, co powinno przełożyć się na poprawę jakości wody w przyszłych okresach sprawozdawczych.

Ogólna analiza Komisji wskazuje, że aktualnie dokonuje się znaczny postęp we wdrażaniu dyrektywy azotanowej. Jednak aby w pełni zrealizować jej założenia co do jakości wód wymagana będzie dalsza praca nad poprawą wyznaczania stref zagrożonych i nad jakością programów działań. Konieczne będzie kontynuowanie wzmożonej współpracy ze strony państw członkowskich.